

РЕЦЕНЗИЯ

**по конкурса за заемане на академичната длъжност ДОЦЕНТ
в област на висшето образование 2. Хуманитарни науки, професионално
направление 2.1. Филология, специалност Български език (Български език като чужд),
обявен в Държавен вестник, бр. 96 от 01.12.2017 г.**

Рецензент: проф. д-р Красимира Славчева Алексова,
Катедра по български език, СУ „Св. Климент Охридски“,
член на научното жури със заповед № Р 109–108 от 31.01.2018 г. на Ректора на
Медицинския университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“ – Варна, определена да изготвя
рецензия със заповед № З 1090121, 23.02.2018 г. на Зам.-ректора на Медицинския
университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“ – Варна, проф. д-р Албена Керековска, д.м.

1. Обща характеристика на представените материали

В конкурса за академичната длъжност *доцент* по професионално направление в област на висшето образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, специалност Български език (Български език като чужд), обявен в Държавен вестник, бр. 96 от 01.12.2017 г., участва един кандидат – ст. преп. д-р Албена Недкова Добрева от Катедра „Славянски езици и комуникации“ към Департамента по чуждоезиково обучение, комуникации и спорт при Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“ – Варна. Конкурсът е обявен в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за неговото приложение и Правилника за развитието на академичния състав в Медицинския университет „Проф. д-р П. Стоянов“ – Варна.

Ст. пр. д-р Албена Добрева е завършила специалността *Българска филология* във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ (магистърска степен) и *Английска филология* в Шуменския университет „Еп. Константин Преславски“ (бакалавърска степен). Доктор по филология е от 2014 г. с тема на дисертационния труд „Умението говорене като продуктивен компонент на комуникативната компетентност по български като чужд за общи и академични цели (върху материал от Европейската изпитна система за езикови сертификати ECL)“. От 2001 до 2007 г. е била учителка по български език и литература, а 2007 г. работи в Медицинския университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“ първо като преподавател, а от 2011 г. като старши преподавател. От 2016 г. е ръководител на УНС „Български език като чужд“.

Ст. преп. д-р Албена Добрева участва в конкурса за заемане на академичната длъжност *доцент* с 43 научни труда, като самостоятелни са една монография и 14 други публикации (с автореферата на дисертационния труд), 6 учебника са колективен труд, 21 публикации са в съавторство, 1 статия е колективен труд. Хабилитационният труд и учебниците са на български език, а от останалите публикации от конференции и сборници 29 са на български език, а 6 са на чужд език (английски и руски). Публикувани в България са учебниците, хабилитационният труд, авторефератът и 25 статии, а 10 статии са публикувани в чужбина. В списъка с публикациите са посочени частите от учебниците, които са авторски материали на Ал. Добрева, а и в самите учебници е отбелязано авторството. Представените документи по процедурата отговарят на изискванията в

изброените нормативни документи, вкл. на чл. 88 и чл. 90 от Правилника за развитието на академичния състав в Медицинския университет „Проф. д-р П. Стоянов“ – Варна.

2. Обща характеристика на научната и научно-приложната дейност на кандидата

Наукометричните данни от предходната част са доказателства, подкрепящи заключението ми за значителния обем и за значимостта на научната продукция на ст. преп. д-р Албена Добрева, която е в областта на обучението по български език и здравната комуникация. Участието на Ал. Добрева в 31 научни конференции у нас и в чужбина говорят, че научните ѝ постижения са познати на езиковедската общност не само в България, но и извън нея. Особено важни за професионалната и научната реализация на кандидатката са участията в 4-те научни проекта като експерт. Четвъртият проект, посочен в списъка с участия в национални и международни научни прояви и участия в проекти, доказва, че работата на Ал. Добрева в българския екип има за резултат ползотворно международно сътрудничество, което гарантира високото качество на материалите, създадени по този проект. Като доказателство в допълнение на това заключение е и фактът, че от 2009 г. до днес д-р Албена Добрева е координатор, съставител на тестове, екзаминатор и лицензиран експерт по български език към Европейския консорциум за сертифициране на постиженията по съвременни езици **ESL**, гр. Печ, Унгария.

3. Основни научни и/или научно-приложни приноси

Ще започна рецензирането на научните и научно-приложните приноси на ст. преп. д-р Албена Добрева с представения хабилитационен труд. Според моето виждане той е първото цялостно изследване на различните аспекти на говоренето за здравна тематика от общуващи на български език. Комуникацията с основна тема здравни проблеми не е абсолютно нова, тъй като, както посочва и авторката, съществуват проучвания на отделни елементи от нея, но не е наличен предходен цялостен труд.

Ст. преп. д-р Ал. Добрева посочва като обект на изследването си говоренето на здравни теми, като според моето виждане това, което прави проучването комплексно, е решението на авторката да не се ограничи само до говоренето на медицинските специалисти с неспециалистите пациенти, а да приеме напълно обосновано по-широк подход, включващ говоренето на неспециалисти помежду си. При това ст. преп. д-р Албена Добрева проследява общуването на здравни теми в различни комуникативни ситуации – в семейството, в здравното заведение, в телевизионни предавания със здравна тематика. Вариантността в комуникацията на здравна тематика е проследена и в зависимост от признака фактор поколения в обществото, защото се проучват параметри на речта в ситуации с млади и с възрастни участници. Основание да нарека изследването комплексно дава и фактът, че съкомуникаторите също са подбрани така, че да се включат наблюдения върху говорното поведение както на професионалистите, така и на неспециалистите в областта на здравеопазването. Освен това изследванията на речта на професионалистите са диференцирани според специализираната им подготовка и според спецификата на общуването им с пациентите. А това дава основание да се очертаят в труда различията между говоренето за здраве на висшия и на средния медицински персонал.

Друго основание да определя хабилитационния труд като комплексно изследване откривам във факта, че ст. преп. д-р Албена Добрева анализира не само аспекти на речевото

поведение при общуване на здравни теми, напр. силата на гласа, темпото на речта, особености на интонацията и др., но и обръща внимание в отделна глава от труда (IV глава) на невербалните аспекти и езика на тялото (поглед, вежди, очи, мимики, ориентация на тялото, поза, положение на устните и др.) при говоренето на специалистите за здраве. Според моите познания това е първото цялостно изследване на български език, в което се анализират невербалните средства при говоренето на медицинските специалисти за здраве. Смятам, че в тази част от работата също се съдържат приносни елементи, които са от пряка професионална значимост за медицинските специалисти, които държат на качеството в общуването с пациентите. Правя това заключение, защото са посочени и добри практики, които могат да въздействат върху професионалната комуникация на лекарите и средните медицински кадри в посока подобряване и усъвършенстване на общуването им с пациентите.

Говоренето на здравна тематика показва вариантност и според темата: поддържане на здравето, болести и лечението на болния. Този аспект също е застъпен в работата на Албена Добрева.

В труда на ст. преп. д-р Ал. Добрева личи добро познаване на изследванията, които засягат различни аспекти на говоренето за здраве. Но авторката не остава на равнище представяне и коментар, а пристъпва към разработване на тематиката чрез опиране върху много богат емпиричен материал. Около 150 анкети са дали възможност Ал. Добрева да анализира интересите на различни поколения към здравните теми. Записани и проучени са особеностите на общуването на здравна тематика в 50 български семейства. Анализираните транскрипции дават възможност да се проследят различията при разговор на здравни теми според възрастта, образованието и пола. Подходът, който откривам при тези анализи, ми дава основание да кажа, че авторката е приложила модели на анализ на емпирични данни, които са базисни в социолингвистиката. Това допълва цялостния облик на изследването на Ал. Добрева с още един аспект, който подходящо се вписва в комплекса от подходи.

Освен това анализите, коментарите и обобщенията, свързани с устната медицинска комуникация на медицинските специалисти, се базират върху 200 професионални монолога и диалога между медицински специалисти и пациенти, както и върху 100 речеви изяви на медици в телевизионни предавания и в едно медицинско риалити. Тези данни за емпиричния материал, върху който се базира изследването, гарантират достоверността и значимостта на изводите и обобщенията.

Авторката не остана на равнище описание на записите, транскрипциите и особеностите на говоренето на здравна тематика на специалистите и неспециалистите. Особено приносни за здравните работници у нас (било то висшият или средният медицински персонал) са извлечените добри практики, които могат да се използват като препоръки за оптимизиране и усъвършенстване на комуникацията между лекари и пациенти.

Приносни са изследванията върху комуникативните стратегии, на тактиките за печелене на доверието на пациента, разгледани чрез анализ на подпора на лексика, модулацията на гласа, избора на специфична интонация, съобразени с особеностите на типа пациент, вкл. родителя на пациента дете. Открити са различията между стратегиите, характерни за висшия и средния медицински персонал. Този комуникативен подход към изследвания обект е необходима част от труда, която също определя неговата

комплексност. Не са последно място ще посоча, че в хабилитационния труд е дадена възможност да „прозвучи“ мнението на медицинските специалисти, техният дългогодишен опит в общуването с пациентите, виждането им за стратегиите, тактиките и паралингвистичните средства, които са значими в комуникацията лекар – пациент (III глава).

Трудът е логично структуриран, отделните глави са посветени на значими аспекти на изследвания обект. Смятам, че изследването „Как говорим за здраве“ с автор гл.ас. д-р Албена Добрева притежава характеристиките на хабилитационен труд, който има не само теоретични постижения, но и е от пряка професионална значимост за медицинските специалисти.

С проблематиката, разгърната в монографията, са свързани няколко статии, напр. II.1, II.9 (в съавторство с В. Тачева). Говоренето за здраве в семейството е тема на публикация II.27 (в съавторство с Ил. Дойкова). Комуникативните стратегии в медицинското интервю лекар – пациент, извлечени от телевизионни здравни предавания, са обект не само в монографията, но и в статия II.28 (в съавторство с В. Тачева). Изследва се темпото на говорене, силата на гласа и тонът като елементи, влияещи върху оптимизирането на комуникацията лекар – пациент. Статия II. 29 (в съавторство с Ил. Дойкова) убеждава с значимостта на наблюденията и изводите за влиянието на гласа на доктора върху пациента, както това личи и от монографията.

Няколко статии, посветени на паралингвистиката, доказват трайния интерес на Ал. Добрева към тази проблематика, напр. II.7. Паралингвистичните елементи в комуникацията на медицинските специалисти се разглеждат освен в монографията и в статия II.25 – обект на анализ са паралингвистичните елементи в медицински интервюта на средни медицински специалисти с пациенти. В статия II.5 акцентът е върху манипулативната функция на паралингвистичните елементи в медицинската комуникация, а в статия II.26 се изследват паралингвистичните елементи в устното общуване на медицинските специалисти с пациенти, като се вземат предвид различни типове изказвания. Статия II.31 се фокусира върху паралингвистичните елементи в устното общуване на лекаря с пациенти деца. Тези статии, както и монографията утвърждават ст. преп. д-р Албена Добрева като водещ изследовател на невербалните аспекти в общуването на здравна тематика, като приносите не са само в теоретичен план, а съдържат и важни приложни аспекти, пряко насочени към усъвършенстване на комуникативните способности на висшия и средния медицински персонал.

Доказателство, че паралингвистичните елементи в комуникацията са фокус в научните интереси на ст. преп. д-р Ал. Добрева, виждам и в статия II.4 (в съавторство с В. Тачева), в която се изследва паралингвистичният аспект в общуването на чуждестранните студенти. За първи път у нас този аспект е обект на целенасочено научно изследване. Проучването е базирано върху емпиричен материал, извлечен от реалната комуникация на 150 чуждестранни студенти в Медицинския университет, Варна. Резултатите, до които достига изследването, са пряко приложими в обучението по български език, тъй като могат да се използват за повишаване на ефективността на общуването на чуждестранните студенти на български език.

Хабилитационният труд и свързаните с него статии, които бяха рецензирани дотук, оформят първия кръг от научните интереси на ст. преп. д-р Албена Добрева.

Вторият кръг научни трудове, които представят приносите на кандидатката, са подчинени на значими теоретико-приложни аспекти на българския език за медицински цели в обучението на чужденци.

Във видеокурса „Аз уча в България. Общ български език като чужд за англоезично обучение, ниво А1 – А2“ (I.3) ст. преп. д-р Албена Добрева участва с две теми (с. 6–44 авторска част, 92–103 – в съавторство). Несъмнено това е иновативен съвременен курс, предназначен за обучение и самообучение по общ български на англоговорещи чужденци, обучаващи се в български университети. Този курс напълно отговаря на нуждите на обучаваните и оптимизира тяхната подготовка и самоподготовка по български език. Едно от основанията за това заключение е, че курсът е съобразен с комуникативните нужди, извлечени от 300 анкети с чуждестранни студенти медици. Освен това курсът е апробиран в обучението на чуждестранни студенти в Медицинския университет – Варна. Екипът, в който участва ст. преп. д-р Албена Добрева, е създал и допълнителни електронни езикови ресурси (езикова практика, курс лекции и тестове), които се използват пряко в обучението. Необходимо е да подчертая, че всички материали са съобразени с изискванията на Европейската езикова рамка.

Електронният интернет базиран учебник „Български език като чужд за студенти по медицина и чуждестранни лекари“ представлява ефикасно съвременно средство за обучаващи се и специализиращи в България чужденци. Онлайн курсът „Български език като чужд за медицинска комуникация“ е първият цялостен специализиран езиков курс у нас, съобразен с изискванията на Общата европейска езикова рамка, който използва електронните технологии за успешно и ефективно езиково обучение по български език като чужд за специализирани цели. Онлайн платформата предоставя възможности на обучаваните за гъвкава и ефективна самоподготовка, като освен това ги мотивира успешно.

Учебникът „Български език като чужд за студенти по медицина и чуждестранни лекари“ се отличава с автентичност на диалозите, отговаря на комуникативните потребности на студенти и специализанти, които трябва успешно да общуват в специализирани клиники. Подборът на изучаваната терминология отговаря на основните медицински специалности, което несъмнено повишава мотивираността на обучаваните. Работната тетрадка към електронния курс по български език като чужд за медицинска комуникация (I.5) допълва успешно обучението на чуждестранните студенти от III курс, медицина, от англоезичната програма. В тетрадката откривам оригинални медицински казуси за снемане на анамнеза от основни медицински специалности, които акцентират върху овладяването и уместната употреба на медицинската терминология в конкретна комуникативна ситуация от пряката професионална сфера на обучаваните.

Учебникът „Комуникация в клиниката. Учебник по български език като чужд за студенти по медицина“ (I.4) изпълнява успешно основната си цел да подпомогне устните комуникативни умения слушане и говорене на обучаващите се чуждестранни студенти, за да се постигне пълноценно общуване с медицинските специалисти и с пациентите. Ст. преп. д-р Албена Добрева е авторка на Тема XXIII, с. 125–128, и Тема XXIV, с. 129–131.

Постиженията на ст.преп. д-р Албена Добрева като автор на учебни материали се основават на теоретично осмисляне на проблемите на обучението по български език като чужд. В статия II.20 (в съавторство с Евд. Скорчева) се обосновава необходимостта от акцентирание върху набор от когнитивни и метакогнитивни стратегии, които да допълват

основния акцент върху комуникативната изява на чуждестранните студенти, които трябва да общуват успешно на български език в клиничната си практика с пациенти. В статия II.3 (в съавторство с В. Тачева) се аргументира значимостта на визуализацията като ефикасна форма за представяне на граматичните категории, чрез която се увеличава убедителността, задържа се вниманието, съкращава се времето за разбиране, повишава се ефикасността от ученето и комплексното възприемане на информацията. Тези теоретични аспекти са конкретно приложени в обучението по общ български в Blackboard системата, използвана в Медицинския университет – Варна. Приносът на статия II.24 (в съавторство с М. Костова) е в аргументирането на предимствата на проблемно-базираното обучение чрез използване на текста като основа за научна дискусия при обучението по български език за студенти в медицинските специалности. Елементите на билингвизъм в обучението на студенти в медицинските специалности и лингвистичните парадокси в българската реч на турски студенти и стратегиите за преодоляването им са основните обекти на публикации II.18 и II.23.

Несъмнен интерес предизвиква един кръг от публикации на ст. преп. д-р Ал. Добрева, които аргументират необходимостта от изучаване на български език, вкл. в англоезичните програми за студенти чужденци – II.8 (в съавторство с П. Фотев), II.21 (в съавторство с Евд. Скорчева) и в II. 35 (колективен труд на английски език). Доминирането на английския език в научната, академичната и професионалната реализация в Европа и в България не отменят необходимостта от усвояване на български език от чуждестранните студенти, а мотивират обучаващите да предложат модерни материали, отговарящи на международни стандарти. Дори и обучението по медицинската специалност да е на английски, то практиката в клиниките и извънакадемичното общуване изискват студентите чужденци да бъдат подготвени да отговорят на изискванията за уместно и ефективно общуване на български език.

Приносни елементи откривам и в друго направление от конкретната работа на ст. преп. д-р Ал. Добрева в обучението по български език на чужденци – проверката на знанията и уменията. Теоретични и приложни аспекти на тестирането откривам в статия II.6 (в съавторство с В. Тачева и Ил. Дойкова), която обосновава предимствата на изработените електронно базирани тестове, отговарящи на съвременните тенденции в модерното образование и на интересите и нагласите на съвременните студенти. Чрез тези тестове несъмнено се повишава качеството на проверката на компетентностите по български език на чуждестранните студенти и се гарантира обективността на индивидуалната оценка. Статия II.12 представя адекватно постиженията на екипа от Департамента по чуждоезиково обучение при изработването на материалите за устен изпит за нива A2 – B1, съобразени с ECL изпитната система.

Теоретичното осмисляне и постиженията на разработената цялостна система за обучение на чуждестранни студенти по медицински специалности могат да се видят и в статии II.10 и II.11. (в съавторство с С. Ставрева-Доростолска и В. Тачева), които са насочени към значимостта на елементи от българската култура за повишаване на ефективността на усвояването на българския език.

Отделен подкръг от тази втора сфера на теоретично-приложната дейност на кандидатката представляват трудове, посветени на медицинската терминология – един учебник (Ал. Добрева е автор на три теми) и статия II.19 (в съавторство), представляваща

количествено изследване на корпус от съществителни имена, които са част от медицинската терминология. В статията се наблюдава съотношението на термините по род, произход и стилистични особености. Изборът на терминологичните елементи от дисциплини от първия медицински семестър отговаря на комуникативните потребности на студентите от подготвителен курс, които се подготвят да бъдат първокурсници, дава им възможност за развитие на уменията за четене, разбиране и резюмиране на научни медицински текстове, развитие на уменията за терминообразуване, дефиниране, описание и класифициране на анатомични обекти и др.

4. Заключение

Изтъкнатите в тази рецензия приноси на кандидатката в областта на обучението по български език като чужд и на общуването на специалисти и неспециалисти на здравна тематика ми дават достатъчно основания да предложа на почитаемите членове на научното жури да присъдят на ст. преп. д-р Албена Добрева академичната длъжност *доцент* в Медицинския университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“ – Варна, за което гласувам убедено.

28.02.2018 г.
София

Изготвила:
проф. д-р Красимира Алексова

